

DESCOPERIRILE APARTINÂND EPOCII FIERULUI ÎN PEȘTERILE DIN MUNȚII ANINEI

Sorin M. Petrescu

Încadrat într-un amplu complex cultural răspândit pe un areal foarte mare, orizontul de descoperiri destul de unitare caracterizat prin folosirea aproape exclusivă a ceramicii negre lustruite și ornamentate prin canelare și fațetare marchează începutul primei epoci a fierului în Banat.¹

În cadrul modificărilor profunde care au loc în această epocă² peșterile reîncep să fie folosite ca adăpost – după ce în bronzul mijlociu și târziu au fost cam evitate – dar într-o mai mică măsură.

Cele mai timpurii materiale ale primei epoci a fierului sunt cele descoperite în P. Galaț din Valea Gârliștei (pl. I/1). Fragmentele ceramice recoltate de pe planșeul peșterii (pl. IV) sunt realizate din pastă compactă, bine arsă, lustruită, de culoare cărămizie (pl. IV/1), brun roșcată (pl. IV/4) și neagră (pl. IV/2, 3, 5). Ornamentele sunt realizate prin ghirlande de caneluri pe corpul vasului (pl. 1–2, 4), caneluri oblice pe umărul vasului (pl. IV/3) și proeminențe conice³ (pl. IV/5).

Lipsa ornamentelor sub formă de ghirlande, de caneluri pe gâtul vaselor ne împiedică să atribuim aceste descoperiri grupului Susani, la fel cum lipsa ceramicii roșii în interior nu ne permite apropierea de cultura Gava. În aceste condiții, dat fiind și caracterul redus al descoperirilor, este dificil și hazardant să încercăm o încadrare culturală a acestor descoperiri. Se pare că în zona carstică a râului Gârliște avem de-a face poate cu un aspect cultural local, redus ca arie de răspândire ce poate fi situat aproximativ la nivelul fazelor Ha A₂–B₁ ale cronologiei central europene.

Puțin mai târzii sunt descoperirile de pe Valea Nerei din P. din Colțul Cătănii (pl. I/2). În sondajul practicat, între 0,10 și 0,35 m printre materialele Coțofeni au apărut și două fragmente aparținând epocii fierului (pl. V/1–2), de culoare neagră aparținând speciei fine (Pl. V/1) și uzuale (Pl. V/2).

Dacă proeminența conică (pl. V/2) nu este prea concludentă având o evoluție bună în toată prima epocă a fierului, celălalt fragment este mai concludent prin motivul ornamental. El constă dintr-o canelură dispusă în ghirlandă, de sub care pornesc în jos caneluri dispuse una lângă alta. Prin aceasta, considerăm că aceste fragmente dacă nu le putem atribui cultural, cronologic pot fi atribuite fazelor Ha B₁–B₂.

Contemporane sau un pic mai târzii sunt descoperirile din V. Carașului din P. Liliștilor (pl. 1/3) și P. de după Cârșe (pl. V/3–5). Ceramica este semifină (pl. V/5) și uzuală (pl. V/3–4) și are culoarea cărămizie (pl. V/3, 5), neagră și lustruită (pl. V/4). Ca forme distingem vasul borcan cu buză

alveolată (pl. V/3). strachina cu buză puternic evazată (pl. V/4) și strachină cu buza dreaptă trasă spre interior (pl. V/5). Încadrăm aceste materiale în fazele Ha B-C ale cronologiei central-europene.

Singurele descoperiri care pot fi încadrate și cultural sunt cele efectuate în V. Nera, în P. din Colțul Cătăniei (pl. I/2). În sondajul făcut în peșteră (pl. III/1), deasupra nivelului Coțofani și Hallstatt, între 0-0,10 m într-un strat răscolit ce conține materiale amestecate, au fost descoperite două fragmente ceramice: o proeminență conică din pastă semifină neagră, lustruită și un fragment de strachină cu buza invazată realizată din pastă fină, neagră, lustruită și ornamentată cu caneluri orizontale (pl. V/6-7). Pe baza acestui ultim fragment ceramic atribuim descoperirile din ultimul nivel al Peșterii din Colțul Cătăniei - fazei mijlocii (II) a culturii Basarabi, respectiv Ha C.

În Banat civilizația dacică este cunoscută destul de puțin prin cercetări sistematice și prin unele descoperiri întâmplătoare, acestea din urmă făcând parte din colecții particulare și deci greu accesibile în totalitate cercetătorului. Iată de ce descoperirea unor vestigii ale locuirii dacice în peșteri vine să contribuie la o cunoaștere mai bună a acesteia, la crearea unei imagini reale a ceea ce a însemnat civilizația dacică din Banat.

Urme de locuire dacică au fost descoperite în patru peșteri: Omului, Racoviță și Țapulului din V. Carașului și Galaț din V. Gârliștei. Interesant, nu au fost sesizate urme dacice în V. Nerei, lucru explicabil poate datorită lipsei de apă pe platou și a slabelor surse de subsistență din Chei.

În peșterile Racoviță și Țapulului materialul ceramic a fost adunat de pe planșeu fără a se efectua sondaje. În peșterile Omului, și Galaț au fost practicate sondaje dar pentru prima documentația s-a pierdut⁴.

Ceramica aparține celor două categorii bine cunoscute: lucrată cu mâna aproape în totalitate - și la roată (pl. VI/11-13), de forme și ornamente diverse.

Ceramica lucrată cu mâna, de culoare brun-gălbuie, cărămizie, brun-cenușie, cenușie sau neagră (pl. VI-XIII), de uz comun sau semifină are pereții destul de bine netezi și de multe ori chiar lustruiți intens la exterior (pl. VI/3; VII/4-5; IX; X/1-2, 4-6; XI; XII/1-2, 5, 7-8; XIII/1-4).

Formele de vase cele mai des întâlnite sunt străchinile și vasele mijlocii sau mari cu profil bitronconic (pl. VI/3; VII/5; IX/1-4, 6-7; X/2, 5-6; XI/5-8; XII/1-2, 5), cu buză dreaptă sau aproape dreaptă (pl. VI/1-2, 10; VIII/1,3 IX/8; X/3-4; XI/3-4; XII/4), cu buză evazată (pl. VI/9; XIII/1-2, 4), precum și vasul sac de dimensiuni mai mari (pl. VI/5; VII/3,7) sau tăvile (pl. X/1; XI/1). Ca motive decorative sunt utilizate mai ales brăiele crestate (pl. VI/1; VII/7), brăiele alveolate (pl. VII/3; VIII/1-2; XII/3) și crestele (pl. XIII/5).

Tot cu rol ornamental, majoritatea ceramicii cu profil bitronconic are realizate caneluri oblice late prin lustruire, iar într-un caz este utilizată rozeta șampilată (pl. IX/5).

Torțile sunt fie simple (pl. VII/1; XIII/6), torsadate (pl. XII/6) sau cu caneluri longitudinale (pl. XII/7). În unele cazuri, vasele de dimensiuni mai mari prezintă proeminențe - apucători cilindrice (pl. VI/2).

Ceramica lucrată la roată este puțină (pl. VI/11-13) și aparține speciei semifine, predomină vasul cu buza îngroșată și puternic răsrântă spre exterior (pl. VI/11) și cel cu fundul inelar (pl. VI/12).

Data fiind lipsa unui material dacic abundent descoperit și publicat în Banat⁵, ne este destul de greu să-l încadrăm cronologic pe cel descoperit în peșterile analizate.

Astfel, vasul-sac este frecvent întâlnit în așezări dacice încă din secolele III–II î.e.n.⁶, același lucru putându-l spune și despre străchinile cu profil bitronconic⁷ (pl. VI/3; VII/5; IX/2–4, 6–7; X/4–6; XI/3,5–8; XII/1,5). Totodată materialul are analogii – prin forme – cu cel descoperit la Iaz⁸ și care este datat tot în secolele III–II î.e.n. Pentru o încadrare mai precisă ne vom folosi de o serie de analogii privitoare la câteva motive ornamentale. Astfel asocierea canelurilor cu formele ceramice mai sus prezentate indică o datare în sec. III î.e.n.⁹. Toartele torsadate au analogii bune la Slimnic unde le găsim datate în sec. III î.e.n.¹¹, Cățelu Nou¹² și Poiana¹³, datate și ele tot atunci.

Către aceeași perioadă ne conduc și analogiile perfecte cu materialele descoperite la Remetea Mare – „Gomila lui Pituț”¹⁴ și Duleu¹⁵, datate și ele în sec. III î.e.n.

Oricum, considerăm că locuirea dacică din peșteri este, temporal vorbind, posterioară descoperirilor de la Gornea – „Ogașul Padina cu Spini”¹⁶ și Dubova¹⁷ datate în sec. IV–III î.e.n. și anterioară primul nivel dacic al așezării de pe Stenca Liubcovei datat în sec. III–II î.e.n.¹⁸. În consecință credem că putem data locuirea dacică la mijlocul și a doua jumătate a sec. III î.e.n.

O problemă pe care, suntem obligați s-o comentăm este cea privitoare la destinația pe care a avut-o P. Țapului, rolul ei în eventuala practică rituală a cultului chhtonian.

Ulterior descoperirii ei¹⁹, s-au găsit în partea finală a galeriei din stânga (pl. V/1) trei vase dacice de provizii prinse în crusta de calcar a planșeului pe care le-au donat Muzeului Banatului din Timișoara.²⁰

Pe baza acestui fapt, luând în considerare bogatul material arheologic și aspectul sălii centrale ce este luminată datorită unui horn din tavan ce comunică la suprafață, Florin Medeleț a emis apoteza că în această peșteră avem de-a face cu un loc de cult dacic²¹, la aceasta raliindu-se și Richard Petrovsky²² iar mai târziu și I.H. Crișan²³.

Așa cum se știe, peștera a jucat un rol important în practicarea cultului lui Zamolxis²⁴, fapt cunoscut și la alte popoare antice, în cultul lui Dionyssid²⁵, Rhoses²⁶, Zeus²⁷ și exemplele ar putea continua ajungând până la creștinism²⁸. Câteodată există date clare despre existența la daci a unei categorii de „anahoreți”²⁹, „călugări” celibatari, vegetarieni și abstenenți cu eventuale preocupări astronomice ce stăteau în peșteri, departe de așezări³⁰. O astfel de peșteră ar putea să fie p. Țapului din V. Carașului.

Făcând abstracție de faptul că peștera este umedă și accesul în ea se face printr-un culoar ce poate fi trecut doar târâș, totul pledează în favoarea ipotezei amintite mai sus. Astfel, peștera este ușor accesibilă de sus de pe platou³¹ iar sala centrală unde au fost găsite fragmentele ceramice este luminată în proporție de 60–70 % prin hornul ce comunică la suprafață. La aceasta se mai adaugă și cele trei vase mari de provizii depuse probabil ritual³² în capătul galeriei din stânga.

Este posibil ca și peștera Omului (pl. IV/5) aflată la aproximativ 40 m amonte de P. Țapului, la aceeași altitudine și cu aceeași orientare a celor trei intrări – din care doar una accesibilă³³ – luminoasă și uscată, să fi avut o utilizare cultică, cele două peșteri făcând parte dintr-un complex sacru în această regiune. Ne oprim aici cu prezentarea ipotezelor pentru a nu risca să alunecăm pe o pantă periculoasă, total opusă cercetării științifice. Oricum, cercetările viitoare vor confirma sau nu aceste – deocamdată – ipoteze.

SORIN M. PETRESCU

N O T E

¹ M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în SV României*. BiblThr., IV, București, 1993, p. 181, (în continuare, *Civilizația...*).

² *Ibidem*, p. 180.

³ Material inedit.

⁴ P. Omului din V. Carașului era considerată până acum fără urme arheologice, fiind sesizate doar urme de vetre nedatabile, vezi, R. Petrovsky, *St. Com. Caransebeș* III, 1979, p. 238–240.

⁵ Există materiale dacice descoperite în Banat, dar o parte din ele nu sunt încă publicate, iar altă parte a intrat în colecții particulare devenind inaccesibile.

⁶ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, Ed. Științifică, București, 1969, pl. XXVIII, M. Gumă, *Banatica*, IV, 1977, p. 89, pl. XIV/1.

⁷ I. H. Crișan, *op. cit.*, pl. XXXVI/8–3' (Morești).

⁸ P. Bona – P. Rogozea, *Acta MN*. XX I–XXIII, 1985–1986, p. 448–451, pl. IX 2.

⁹ Vl. Zirra, *Dacia*, N.B., XXXVII, 1993, p. 146–147, fig. 29/2.

¹⁰ I. Glodariu, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, București, 1981, pl. 70/5, 8.

¹¹ G. Trohani, *Cercetări arheologice*, I 1975, fig. 18.

¹² V. Leahu, *Cercetări arheologice*, I, 1962, p. 15–41; *Idem*, *Cercetări arheologice*, II, 1965, p. 55–67.

¹³ R. Vulpe, *SCIVA*, III, 1952, p. 194, și urm.

¹⁴ Material inedit, săpături Fl. Medeleț. Informație dr. M. Gumă, căruia îi mulțumim și pe această cale.

¹⁵ Material inedit, în colecțiile particulare. M. Teodorescu și P. Cireșan. Informație amabilă dr. M. Gumă.

¹⁶ I. Uzum, Gh. Lazarovici, I. Dragomir, *Banatica*, II, 1973, p. 407–408, fig. 5/5–6; Gh. Lazarovici, *Gornea-Preistorie*, 1977, p. 103–104, pl. LXXXII–LXXXIII.

¹⁷ Punct situat la vest de Sacoviștea Mare, la cca. 200 m, pe plaja Dunării, astăzi sub apele lacului de acumulare. Vezi, Gh. Lazarovici, *Gornea-Preistorie*. Caiete Banatica, IV, Seria arheologie, Reșița, 1977, p. 104, nota 5.

¹⁸ M. Gumă, *Banatica*, IV, 1977, p. 60–104, pl. XII–XIV.

¹⁹ Peștera a fost descoperită în 5.IV.1976. Vezi, A. Abramovici, A. Sangheli, A. Faur, M. Pomârlean, *Caiete Banatica*, 7, Seria științe naturale, Reșița, 1978, p. 205–206, fig. 4.

²⁰ Informație amabilă Fl. Medeleț, căruia îi mulțumim și pe această cale. Vezi și R. Petrovsky *St. Com. C.*, III, 1979, p. 242.

- ²¹ Fl. Medeleț, *Descoperiri dacice pe V. Carașovei* (comunicare prezentată la Sesiunea științifică a Muzeului de Istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca, 25–27 mai 1978).
- ²² R. Petrovsky, *St. Com. C.*, III, 1979, p. 242.
- ²³ I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986, p. 382.
- ²⁴ Herodot, IV, 95; Strabon, *Geografia*, VII, 3, 5; N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 1936, p. 78–81; Al. Borza, *R. ISBC*, X, 1942, p. 649–672; I. I. Russu, *AISC*, V, 1944–1948, p. 93, 96; H. Daicoviciu, *Dacii*, 1965, p. 171–173.
- ²⁵ P. Bouance, *Rendic. Pontif. Acad. di Archeologia*, XXXIII, 1962, p. 107–127.
- ²⁶ E. Rahde, *Psycho*, Paris, 1928, p. 287; I. I. Rusu, *AISC*, V, 1944–1948, p. 94.
- ²⁷ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 94, cu bibliografia; P. Coșean, *Peșterile României*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 15.
- ²⁸ D. M. Pippidi, *Studii de istorie a religiilor antice*, București, 1969, p. 106–115.
- ²⁹ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 5 și 3, 11.
- ³⁰ H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 170–171.
- ³¹ A. Abramovici, A. Sangheli, A. Faur, M. Pomârlan, *op. cit.*, p. 205. Alții o consideră în mod eronat o peșteră greu accesibilă, vezi I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986, p. 382.
- ³² Păstrarea de grâne sau lichide în vase era imposibilă datorită gradului mare de umiditate existent în această porțiune finală a peșterii.
- ³³ R. Petrovsky, *St. Com. C.*, III, 1979, p. 239.

LISTA PLANȘELOR

- I. 1. P. Galaț, V. Gârliștei; 2. P. din Colțul Cătănii, V. Nera; 3. P. Liliecilor, V. Caraș.
- II. 1. V. Caraș, P. Țapului, 2. P. Omului; 3. P. Racoviță.
- III. Profile stratigrafice. 1. P. din Colțul Cătănii: a – strat răvășit, cu fragmente Coțofeni, Ha și feudale; b – nivel Coțofeni și Hallstatt; c – strat pigmentat cu cărbune, lut și fragmente ceramice; d – steril; 2. P. de după Cârșe: a – nivel actual; b – nivel Hallstatt; c – steril. 3. P. Galaț: 1. pământ afânat; 2. nivel cu cenușă (Ha și dacic); 3. lentilă de lut; 4. nivel Coțofeni II–III; 5. nivel Coțofeni III; 6. steril.
- IV. Epoca fierului (Ha A₂ – B₁). P. Galaț.
- V. Epoca fierului (Ha B₁ – B₂) 1–2 P. din Colțul Cătănii; 3–4. P. Liliecilor 5. P. de după Cârșe (Ha B–C); 6–7 P. din Colțul Cătănii (HaC).
- VI. Ceramică dacică. V. Caraș, 1–2, P. Racoviță; 3–13 P. Țapului.
- VII. Ceramică dacică. P. Țapului.
- VIII. Ceramică dacică. P. Țapului.
- IX. Ceramică dacică. P. Omului.
- X. Ceramică dacică. P. Omului.
- XI. Ceramică dacică. P. Omului.
- XII. Ceramică dacică. P. Omului.
- XIII. Ceramică dacică. 1–5, P. Omului, 6, P. Galaț.
- XIV. Descoperiri aparținând epocii fierului în peșterile din M. Aninei.

ZUSAMMENFASSUNG

ENTDECKUNGEN AUS DER EISENZEIT AUS ANINA GEBIRGE

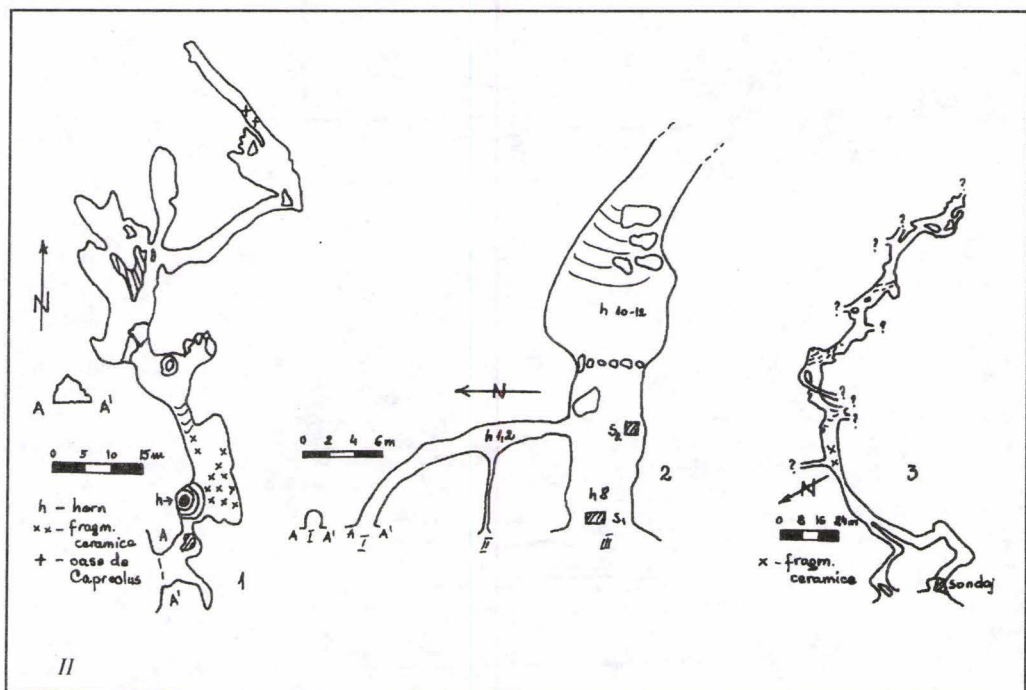
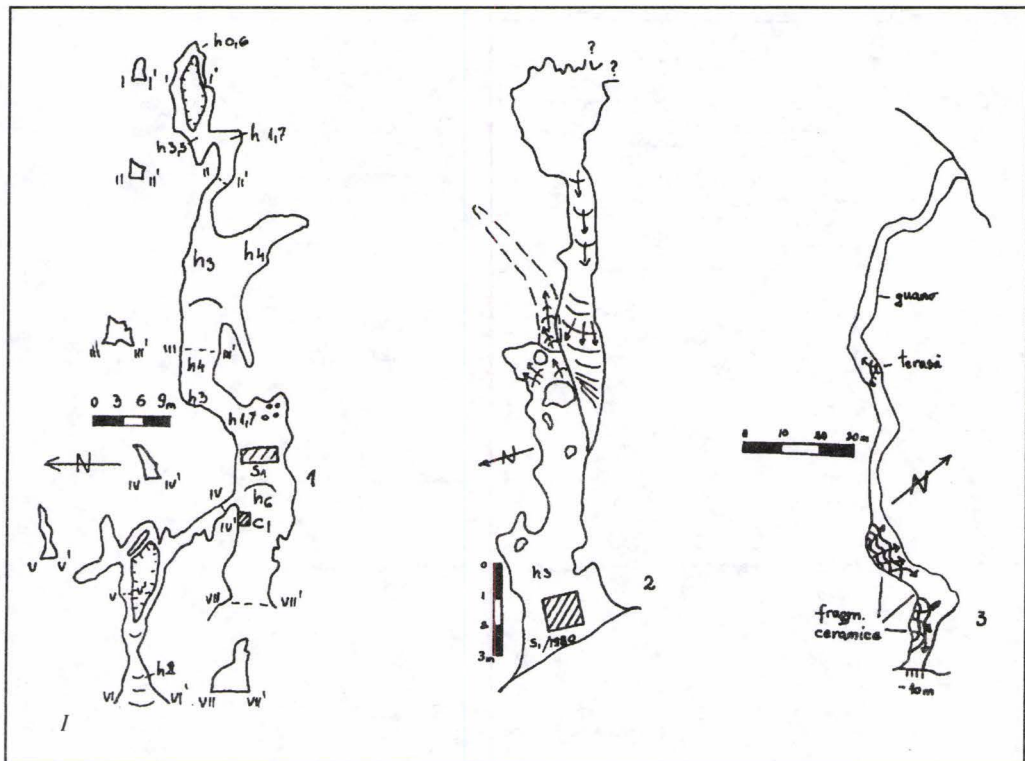
Es werden die Entdeckungen den Höhlen aus Anina Gebirge vergeführt.

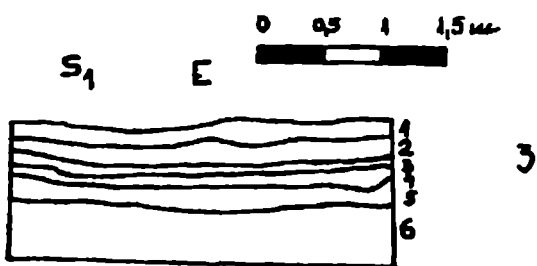
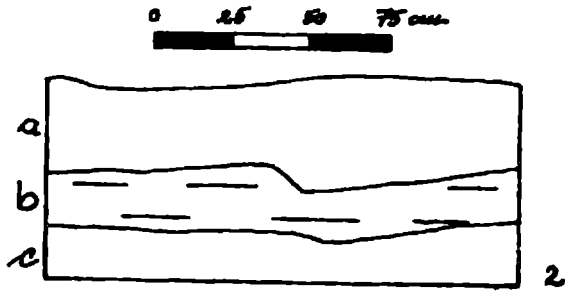
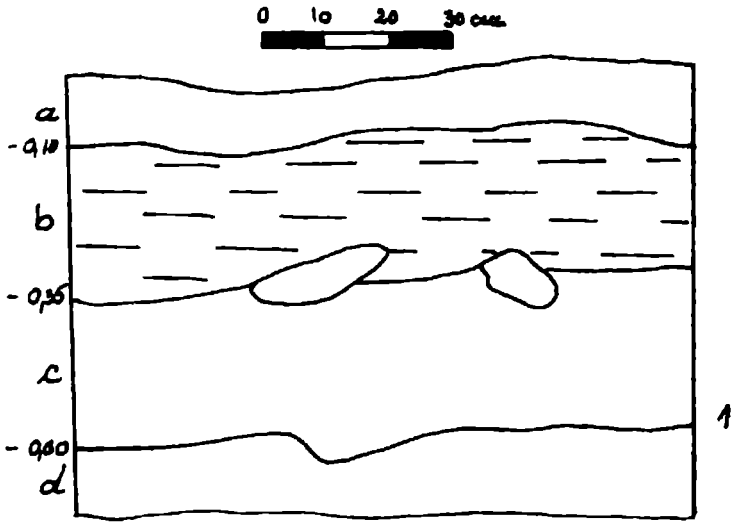
Die frühzeitigsten Materiale gehören Ha A₂-B₁ und wurden in „Galat“ Höhle entdeckt. Ein wenig jünger sind die Materiale aus der „Colțul Cătănii“ Höhle die chronologisch Ha B₁-B₂ angehören gleichzeitig oder ein wenig jünger sind die Materiale aus der „Lilieilor Höhle“, die Ha B-C angehören.

Die einzigen Entdeckungen die dieser Kultur gehören sind die von „Colțul Cătănii“ Höhle die der Mittelphase der Basarabi Kultur (HaC) angehören.

Die Dakische Zivilisation ist in vier Höhlen erkündigt: „Omului“, „Racovita“, „Țapului“, und „Galat“. Auf der Grundlage der entdeckten Übereinstimmung, die präsentierten Entdeckungen wurden in der Mitte und zweite Hälfte des III Jhr (v. Chr) datiert.

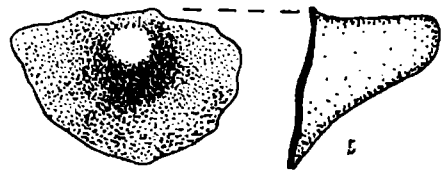
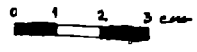
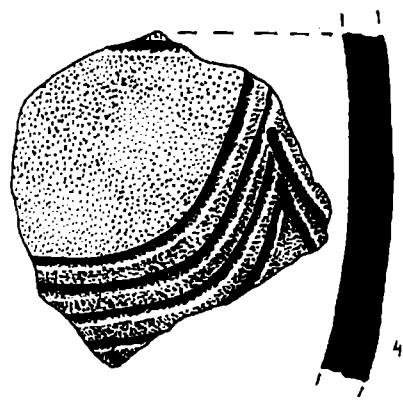
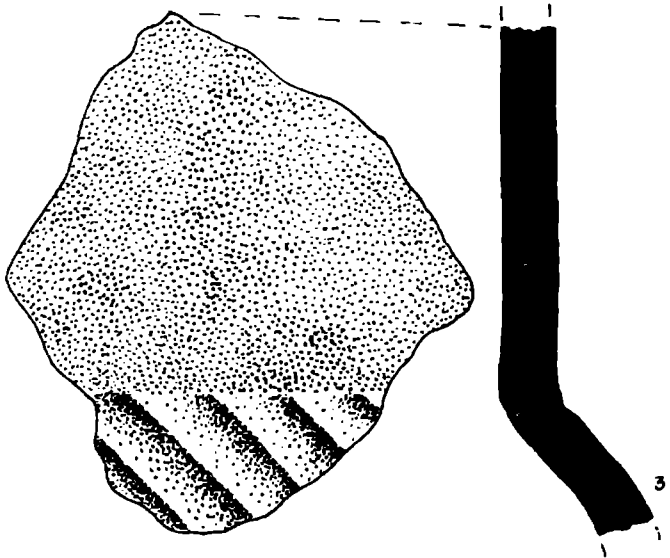
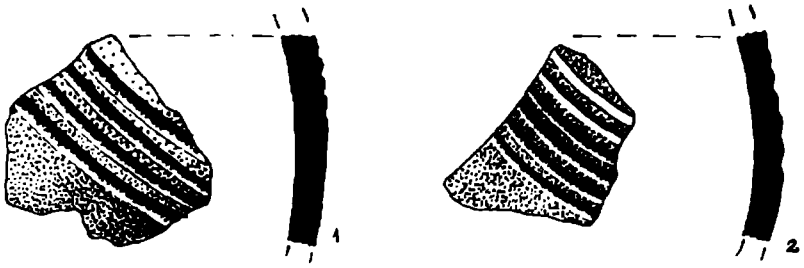
Der Verfasser dankt daß die dakische Gemeinschaften aus der Gegend, die „Țapului“ und „Omului“ Höhlen auch als Verchrungeplätze verwendet haben die nachfolgende Ausgrabungen haben diese Hypothese aufgeklärt.

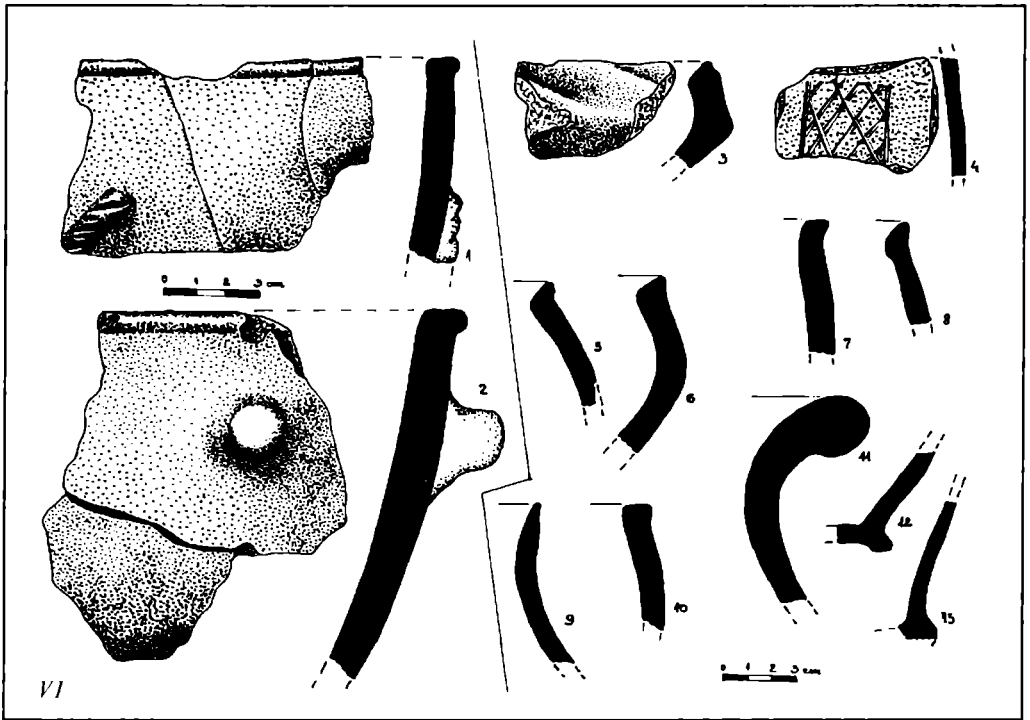
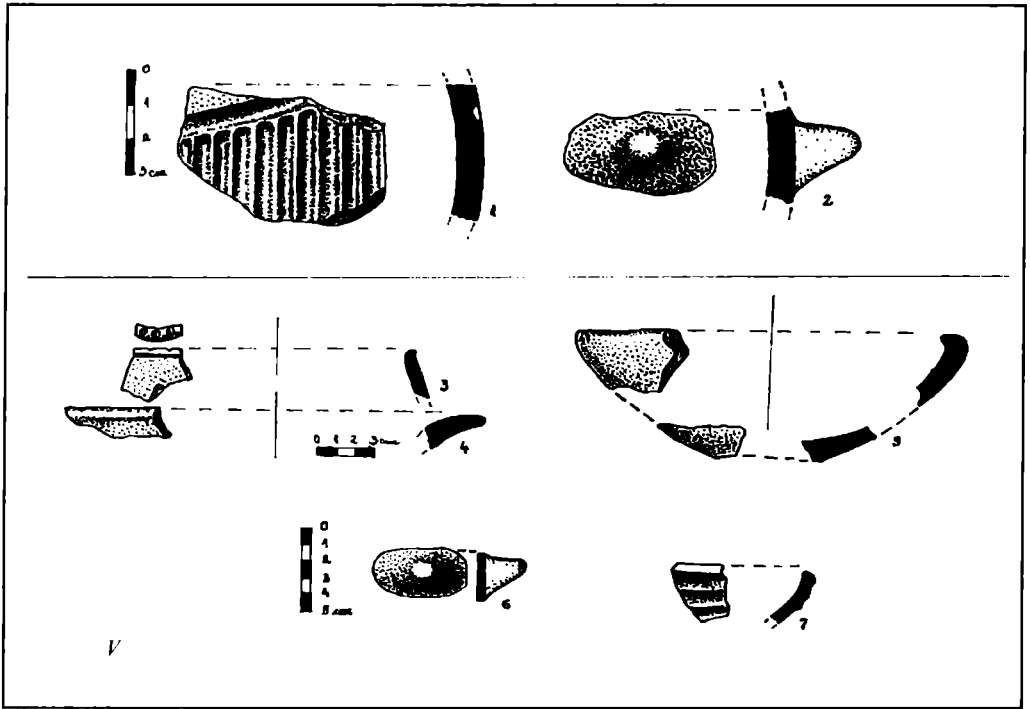

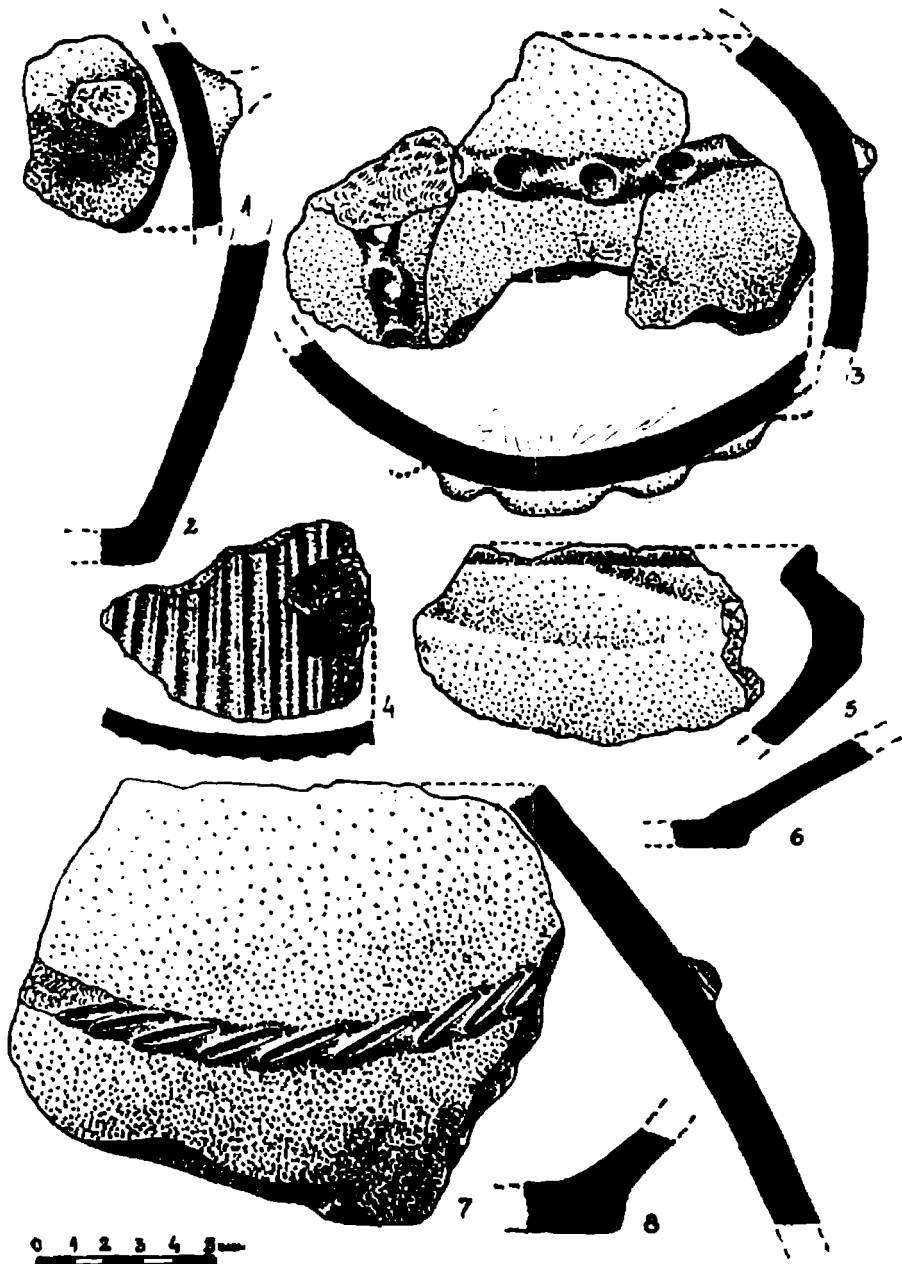
III

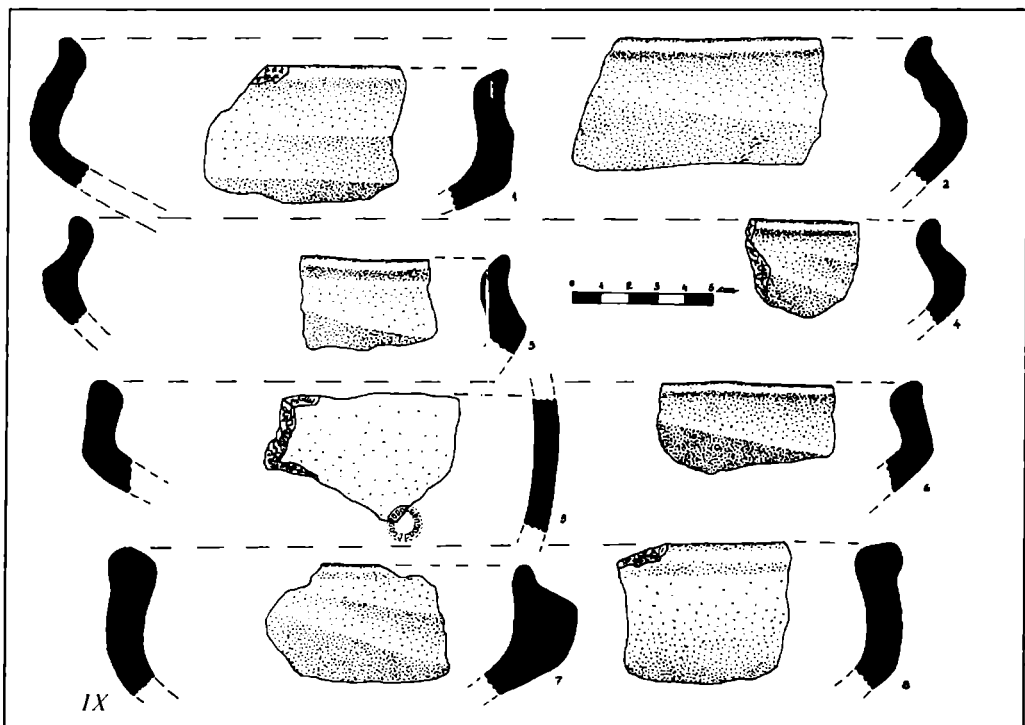
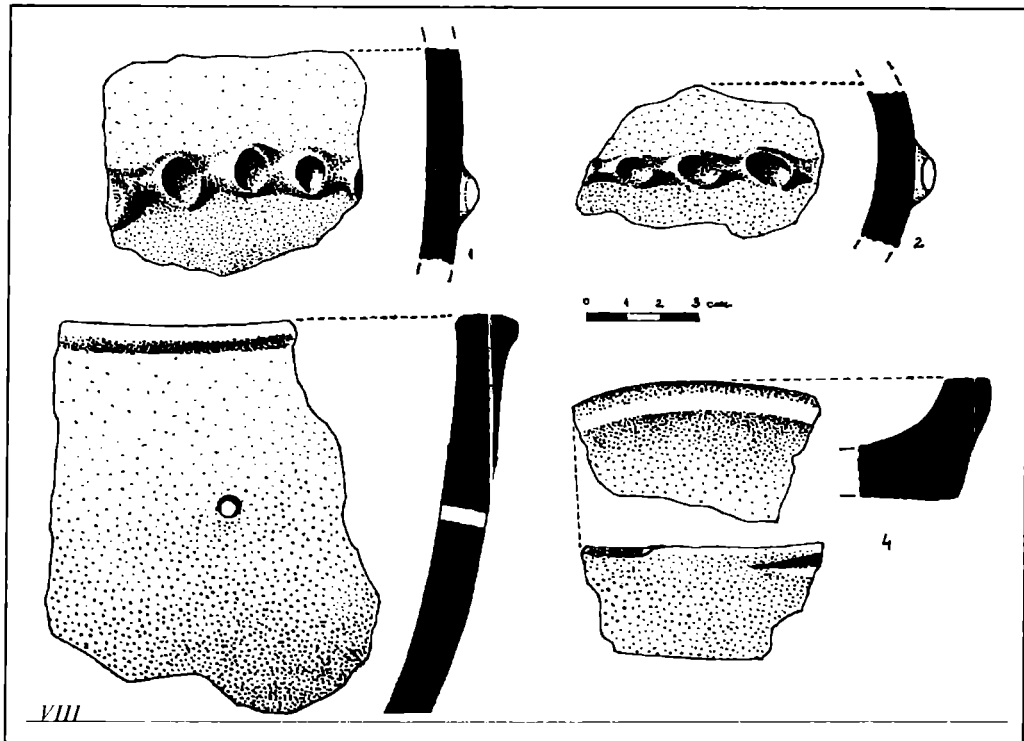

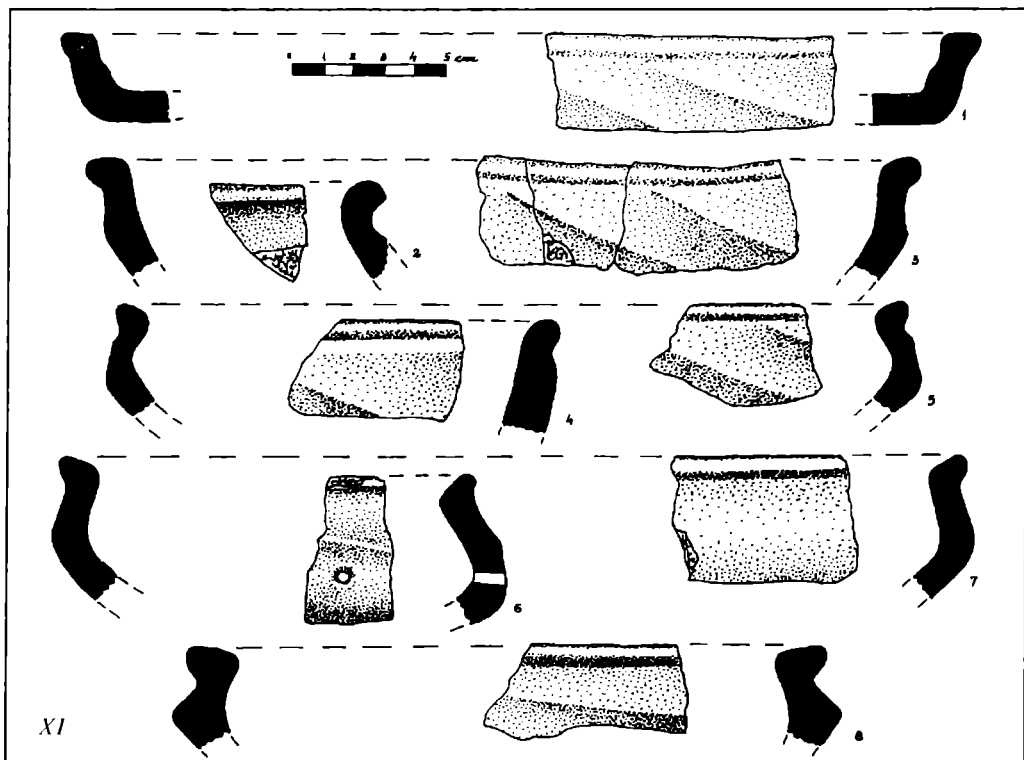
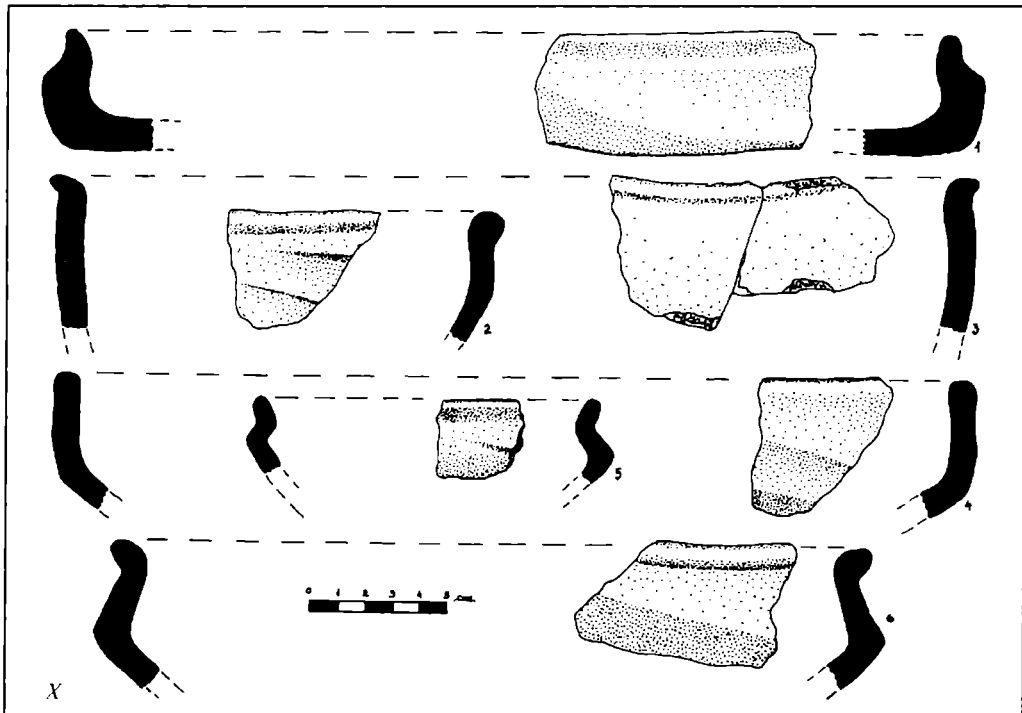
IV

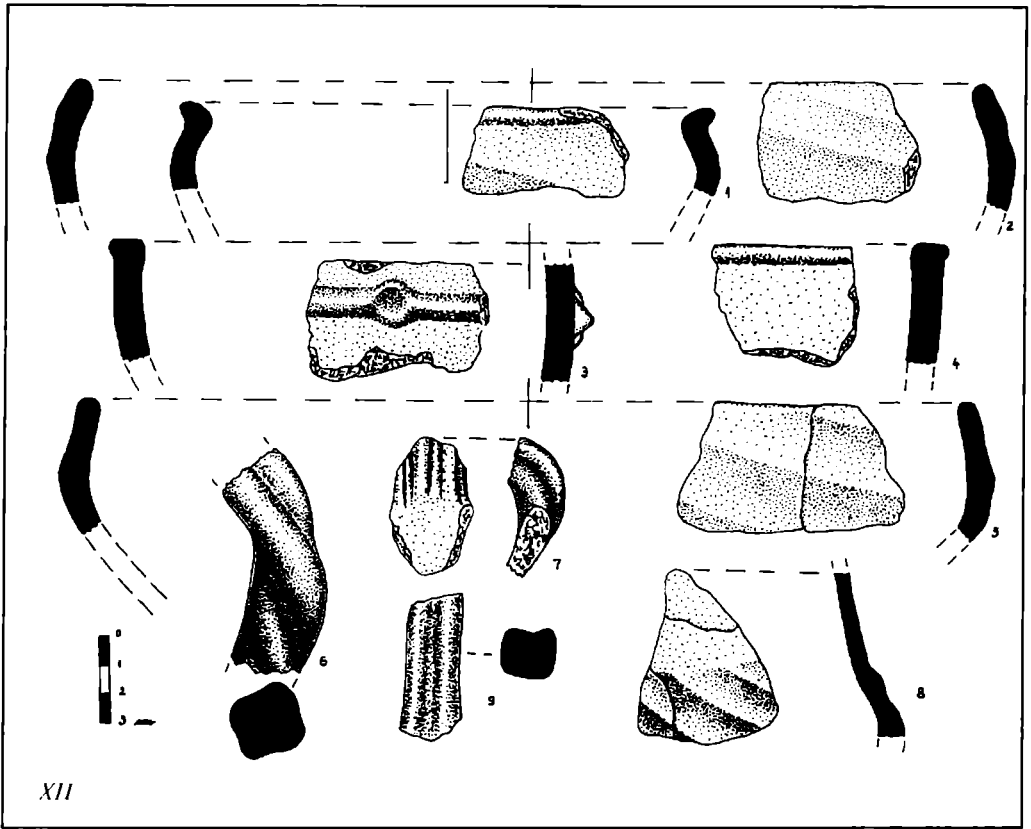

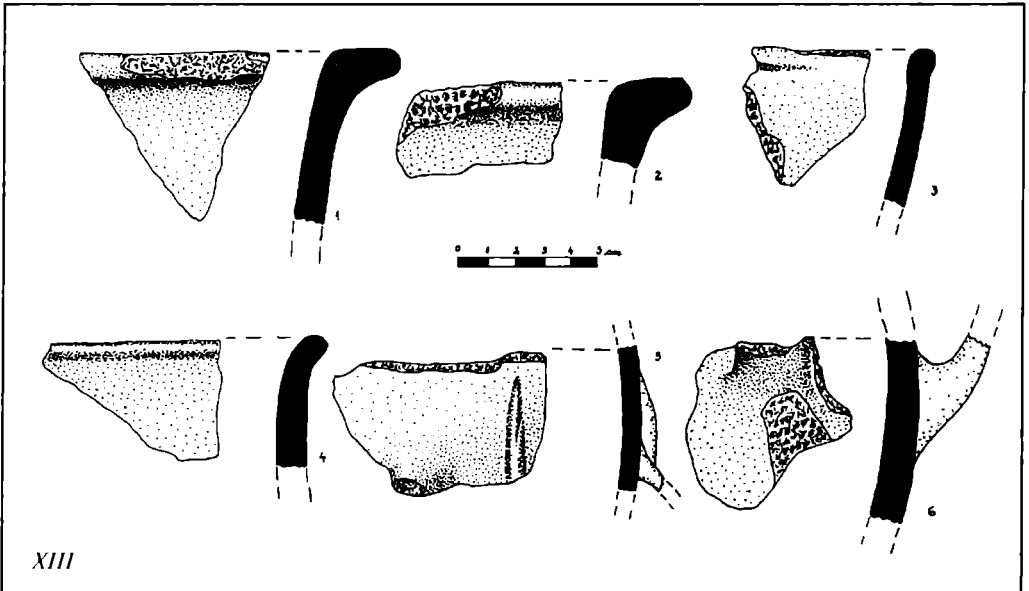
VII

XII

XIII

